

Психологічний аналіз екстремальних умов несення прикордонної служби

Статтю присвячено теоретичному аналізу підходів в психологічній літературі щодо визначення та характеристик екстремальних умов зовнішнього середовища і діяльності. Визначено психологічну сутність екстремальних умов та відмінність понять «екстремальні умови» та «екстремальні ситуації». Розглянуто сутність і зміст поняття «екстремальні умови несення прикордонної служби». Визначено найбільш небезпечні екстремальні ситуації під час несення служби прикордонними нарядами. Висвітлено особливості діяльності прикордонних нарядів в екстремальних умовах та чинники, які обумовлюють екстремальність професійної діяльності прикордонника.

Ключові слова: екстремальні умови, несення прикордонної служби, професійна діяльність, екстремальні ситуації.

Статья посвящена теоретическому анализу подходов в психологической литературе относительно определения и характеристик экстремальных условий внешней среды и деятельности. Определена психологическая сущность экстремальных условий и различие понятий «экстремальные условия» и «экстремальные ситуации». Рассмотрены сущность и содержание понятия «экстремальные условия несения пограничной службы». Определены наиболее опасные экстремальные ситуации во время несения службы пограничными нарядами. Освещены особенности деятельности пограничных нарядов в экстремальных условиях и факторы, обуславливающие экстремальность профессиональной деятельности пограничника.

Ключевые слова: экстремальные условия, несение пограничной службы, профессиональная деятельность, экстремальные ситуации.

Постановка проблеми. Охорона державного кордону є особливим видом правоохоронної діяльності, який здійснюється не просто в складних, а в екстремальних умовах, вимагає не тільки значних психічних та фізичних затрат, а й іноді пов'язаний з ризиком для життя та здоров'я, що висуває особливі вимоги до прикордонника, як професіонала. Виконуючи поставлені завдання, прикордонник повинен вміти контролювати свій стан, бути готовим до швидкого прийняття рішень, адекватно оцінювати ситуацію, долати труднощі. Крім того, кожен військовослужбовець може опинитися на місці аварій і катастроф, в надзвичайних обставинах як техногенного, так і природничого характеру, де він

повинен не тільки виконати поставлені завдання, а насамперед, залишитися живим і неушкодженим. Вищезазначене вказує на те, що сьогодення вимагає від прикордонного персоналу високого рівня підготовки до діяльності в екстремальних умовах.

Створення сучасної прикордонної служби європейського типу відповідно до Концепції розвитку ДПСУ на період до 2015 року, що затверджена Указом Президента України від 19 червня 2006 року №546/2006 (п. 2.4. Розвиток системи роботи з персоналом ДПСУ) передбачає підвищення фахової підготовки прикордонного персоналу, тобто психологічної готовності до екстремальних умов несення прикордонної служби, уміння вчасно та адекватно відреагувати на ситуацію і тим самим забезпечити надійну охорону державного кордону. Це зумовлює необхідність більш чіткого формулювання поняття «екстремальні умови несення прикордонної служби», адже від того, який зміст вкладається в це поняття, від точного його формулювання залежить мета, форми та завдання психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемою екстремальних видів діяльності займається відносно молода галузь психології, яку визначають по-різному: психологія діяльності в екстремальних умовах, психологія праці в особливих умовах, екстремальна психологія та екстремальна психопедагогіка. Значний внесок у розробку понять «екстремальна ситуація», «діяльність в екстремальних умовах», вивчення поведінки людей в умовах стресу здійснили В. А. Бодров, М. І. Дяченко, Л. А. Кандибович, В. А. Пономаренко, Л. Е. Тарас, К. В. Сельченков, В. І. Лебедев, І. Г. Малкіна-Пих, Б. А. Смирнов, О. В. Долгополова, В. Л. Марищук, В. І. Євдокімов, В. Д. Небиліцин та ін. [1; 3; 9; 12-17].

Важливе місце у вивченні діяльності військових і правоохоронних органів в екстремальних умовах та в умовах ризику займають праці О. В. Тимченка, М. С. Корольчука, В. М. Крайнюка, В. О. Лефретова, М. І. Томчука, О. М. Столяренка та ін. [4; 7; 10; 18; 19].

Окремі аспекти діяльності людини в екстремальних умовах розкрито в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів, але сьогодні потребує висвітлення виконання оперативно-службових завдань прикордонними нарядами в екстремальних умовах, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті. Метою статті є визначення сутності і змісту поняття «екстремальні умови несення прикордонної служби» та

виявлення чинників, які обумовлюють екстремальність професії прикордонника.

Виклад основного матеріалу. Результати наукових праць, присвячених вивченню проблеми діяльності в екстремальних умовах, мають дискусійний характер. У літературі є численні описи виявів ситуацій, які породжують психологічну напруженість, при їх характеристиці вказуються такі ознаки: «складні», «важкі», «особливі», «емоціогенні», «критичні», «аварійні», «надзвичайні», «екстремальні», «стресові» і т.п. Уже сам по собі цей перелік вказує на те, що не існує єдиної термінології для описання таких ситуацій. Перш за все не можна виділити одного основного підходу.

Так, поняття «екстремальні умови» В. Д. Небиліцин [15] визначає як граничні, крайні значення тих елементів ситуації, які в середніх своїх значеннях слугують оптимальною робочою основою або, принаймні, не відчуваються як джерело дискомфорту; Б. Ф. Ломов [11] – як умови, які потребують мобілізації звичайних «буферних», а іноді й «аварійних» резервів організму; В. Л. Марищук та В. І. Євдокимов [13] – як умови, що виходять за звичний діапазон оптимальності; Л. А. Китаєв-Смик [6] – як межу психологічних і фізіологічних адаптаційних перетворень і т.п.

Взагалі, під діяльністю людини в екстремальних умовах розуміють всі дії, які спрямовані на збереження життя, здоров'я і працездатності в умовах екстремального оточення. Ці дії залежать від можливості людини протистояти психологічним стресам, виявляти винахідливість, ефективно використовувати наявне спорядження і підручні засоби для допомоги постраждалим, самодопомоги, захисту від несприятливих впливів природного середовища, забезпечувати потреби власного організму [2, с. 225 – 226].

В результаті популяризації теорії стресу Г. Сельє [1; 17] з'явилася тенденція відносити до «екстремальних умов» всі ситуації, в яких потрібна напруга фізіологічних або психічних процесів.

Однак з такою точкою зору не зовсім погоджується В. І. Лебедев [9, с. 69], який вважає, що «межа, яка відокремлює звичайні умови життя від змінених, стає при цьому розпливчатою, невизначеною». Межею, що відокремлює звичайні умови від екстремальних, він вважає такі ситуації, в яких під впливом психогенних (тобто таких, які концентрують психічні реакції) чинників психофізіологічні і соціально-психологічні механізми, вичерпавши резервні можливості, більше не можуть забезпечувати адекватне відображення і регуляторну людську діяльність.

Іншими словами, коли відбувається руйнування адаптивного бар'єру, «руйнування» динамічних стереотипів у центральній нервовій системі, і настає психічна дезадаптація або криза.

М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Пономаренко [3] розглядають психологічний аспект діяльності у напружених ситуаціях. Напружена ситуація визначається як ситуація, що породжує значні труднощі, які вимагають від людини швидких, точних та безпомилкових дій. Ці ситуації динамічні, вони висувають жорсткі умови до своєчасності та адекватності дій та зумовлюють необхідність завчасної підготовки [3, с. 31]. Йдеться про такі ускладнення умов діяльності, які набувають для працівника особливого значення.

В. М. Корольчук визначає три категорії умов діяльності: звичайні, особливі та екстремальні. В основу даної класифікації покладені такі критерії: ступінь нервово-психічного напруження, що супроводжує виконання діяльності або адаптацію до змінених умов діяльності, а також ступінь вираження реальної загрози. Тому екстремальні умови діяльності характеризуються наявністю реальної вітальної загрози та надмірно високим рівнем нервово – психічного напруження [7, с. 41].

Аналіз вивчення даної проблеми дозволяє зробити висновок, що в літературі існує багато різноманітних підходів до класифікації екстремальних умов зовнішнього середовища і діяльності. Всі вони відносні, і, зазвичай, побудовані на якомусь одному або деяких зовнішніх показниках середовища, оскільки середовище проживання людини надзвичайно динамічне, і навіть звичайні, на перший погляд, умови діяльності раптово можуть перетворитися в екстремальну ситуацію.

У професійній діяльності прикордонних нарядів є безліч ситуацій, що характеризуються елементами несподіванки, раптовості, суміжними з ризиками, небезпеками, готовністю діяти негайно, грамотно і в межах правового поля. Вимоги до негайних, рішучих і ефективних дій можуть виникати під час, здавалося б, спокійної, повсякденної діяльності прикордонного персоналу, а саме: перевірки документів на право перетину державного кордону – виявлення підробленого, недійсного паспортного документу, конфліктна ситуація з особою, що перетинає державний кордон та ін.; проведення огляду місцевості – виявлення ознак порушення державного кордону, правопорушника з прикордонних питань та ін.; роботи з місцевим населенням – виникнення конфліктної ситуації; супроводження цілей на постах технічного спостереження – зміна курсу руху цілі та ін. Під час службової діяльності прикордонним нарядам доводиться діяти в умовах,

які значно впливають на його стан здоров'я, життя, рівень працездатності та якість виконання поставлених завдань. В діяльності прикордонного персоналу надзвичайно часто виникають обставини, що створюють значні труднощі в оперативно-службовій діяльності і в той же час вимагають від прикордонників швидких, точних і безпомилкових дій. Ефективність діяльності прикордонних нарядів у напружених ситуаціях значною мірою визначається високим рівнем їх психологічної готовності.

Отже, психологічна сутність екстремальних умов полягає в руйнуванні звичних схем відносин, зміні мотивації професійної діяльності і норм, якими звичайно керується людина.

Важливо відзначити, що поняття «екстремальні умови» не слід ототожнювати з «екстремальними ситуаціями», незважаючи на те, що між даними категоріями існує певна схожість. Умови – це обставини чи особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється щось [8]. У даному контексті умови, як правило, розглядаються як об'єктивні, що не піддаються або важко піддаються зовнішнім змінам. Отже, умови здійснення діяльності – це ті об'єктивні обставини, які визначають характер, зміст і якість діяльності або суттєво на них впливають.

Що стосується екстремальних ситуацій, то в спеціальній літературі немає єдиної думки щодо визначення даного поняття.

В. І. Лебедев пропонує під екстремальною ситуацією розуміти зміну умов середовища навколо людини, що відбувається за короткий період часу і приводить його до персонального порога адаптованості. Адаптація досягнення персонального порога адаптованості ставить людину в такі умови, у яких існує небезпека її життю і здоров'ю. Автор вважає, що в екстремальних умовах на людину впливають сім основних психогенних чинників: монотонність, неузгодженість ритму сну та неспанья, зміна сприйняття просторової структури, обмеження інформації, самотність, групова ізоляція, загроза для життя [9].

В рамках правоохоронної діяльності В.О. Лефрентов та О.В. Тимченко дають визначення екстремальної ситуації як неочікуваної критичної ситуації з обов'язковою присутністю компонентів зовнішнього середовища, яка характеризується наявністю безпосередньої фізичної загрози життю і здоров'ю працівника органів внутрішніх справ [10].

І. Малкіна-Пих класифікує екстремальні (надзвичайні) ситуації за такими ознаками: за ступенем неочікуваності (непрогнозовані та прогнозовані); за швидкістю розповсюдження (надзвичайна ситуація може мати вибуховий, стрімкий, помірний,

плавний характері розповсюдження, а також такий, що швидко поширюється); за масштабом розповсюдження (локальні, місцеві, територіальні, регіональні, федеральні, трансграничні); за тривалістю дії (можуть носити короткотривалий характер або ж мати довготривалу дію); за характером впливу (навмисні та ненавмисні) [12].

У дослідженнях В. І. Медведєва [14] визначено два основні типи умов, які роблять ситуацію екстремальною: фізичні (холод, спека тощо); інформаційно-семантичні (відповідальність, брак часу, інформаційний пресинг тощо).

Аналізуючи основні ситуації, що виникають у діяльності персоналу Міністерства надзвичайних ситуацій України, О. В. Тімченко [4, с.112] виділяє дві з них: перша зводиться до того, що існує така інтенсивність зовнішніх умов, яка за певного часу впливу викликає обов'язкове погіршення параметрів, за якими оцінюється стан працівника. Ця ситуація характеризується такою тріадою ознак: фізична характеристика факторів, стан працівника, показник службової діяльності. Друга ситуація відрізняється від першої тим, що фізична характеристика умов не має провідного значення, а головним стають їх інформаційно-семантичні характеристики. За такої ситуації першим членом тріади стають інформаційно-семантичні ознаки. Відповідно змінюються характеристики другого члена і лише третій член – показник оперативно-службової діяльності – залишається без змін.

Отже, екстремальна ситуація раптово виникає та часто змінюється, що є найбільшою небезпекою, до якої людина не адаптована. Вона виникає, як правило, під час виконання прикордонними нарядами оперативно-службових завдань, призводить до дестабілізації поведінки людини, невиконанню поставленого завдання під час охорони кордону, та, у зв'язку з цим, до можливого травматизму та загибелі.

Отже, у поняття «умови», крім елементів обстановки, включається діяльнісний аспект, що відрізняє «умови» від поняття «ситуація», маючи нейтральне відносно діяльності значення.

Досвід оперативно-службової діяльності та дослідження, проведені у підрозділах охорони кордону, дають можливість визначити найбільш небезпечні екстремальні ситуації під час несення служби прикордонними нарядами: раптовий напад на прикордонний наряд; несення служби в умовах стихійного лиха; конфліктні ситуації з місцевим населенням прикордоння або з громадянами у пунктах пропуску через державний кордон; затримання правопорушника з прикордонних питань; застосування зброї або спеці-

альних засобів; порушення режиму державного кордону великими групами населення; ведення пошукових дій тощо.

Крім того, різним прикордонним нарядам притаманні і різні екстремальні ситуації, які найбільш часто зустрічаються у їхній оперативно-службовій діяльності. Характер екстремальних ситуацій залежить від специфіки завдань та обов'язків кожного прикордонного наряду.

Необхідно зазначити, що прикордонний наряд – це один або декілька озброєних чи спеціально екіпірованих прикордонників, які виконують наказ на охорону державного кордону України або здійснення прикордонного контролю у складі зміни прикордонних нарядів а у деяких випадках, визначених у наказі, самостійно [5]. На охорону державного кордону зі складу зміни прикордонних нарядів відділу прикордонної служби можуть призначатися такі основні прикордонні наряди: «старший зміни прикордонних нарядів», «прикордонний патруль», «перевірка документів», «огляд транспортних засобів», «пост технічного спостереження», «адміністративно-оперативна група» та ін.

Так, для прикордонного наряду «прикордонний патруль» найбільш небезпечними екстремальними ситуаціями є: переслідування та затримання правопорушників з прикордонних питань; невиконання законних вимог прикордонника; погрози з боку кримінальних елементів та ін. Для прикордонного наряду «старший зміни прикордонних нарядів» такими ситуаціями будуть: втрата зв'язку з прикордонними нарядами, які несуть службу на ділянці охорони кордону, вихід з ладу стаціонарних технічних засобів охорони кордону, напад або спроба проникнення в приміщення підрозділу невідомих осіб та ін. Для прикордонного наряду «перевірка документів» – конфліктна ситуація з особами, які перетинають державний кордон, повідомлення про замінування, загроза вчинення терористичного акту в пункті пропуску через державний кордон та ін. Для прикордонного наряду «пост технічного спостереження» – виявлення спроби або ознак підготовки до порушення державного кордону, виявлення засобів для незаконного перетинання державного кордону, травмування прикордонника тощо.

Загалом, екстремальні умови несення служби є потужним стресовим чинником для прикордонників та вимагають від них відповідної професійної готовності до дій. Отже, труднощі, їх накопичення, перетворення в екстремальні визначаються наявністю конкретних чинників в зовнішньому середовищі діяльності.

Під екстремальними чинниками середовища Б. А. Смирнов і О. В. Долгополова розуміють дуже жорсткі умови, неадекватні

вродженим і набутим властивостям організму. Ці екстремальні чинники можна розділити на психологічні та фізіологічні, фактори внутрішніх і зовнішніх умов діяльності [17].

Чинник – це умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [8]. Відповідно наявність екстремального чинника створює екстремальні умови діяльності.

Екстремальність різних впливів на людину визначається не тільки їх силою, тривалістю, а й новизною, несподіванкою, незвичністю появи [13, с.14]. Тобто, це чинники, до яких людина ще не адаптована і не готова діяти в їхніх умовах.

Враховуючи думку дослідників [4; 7; 10; 18; 19], до екстремальних необхідно віднести такі чинники діяльності прикордонних нарядів, вплив яких призводить до стану динамічної неузгодженості, який може характеризуватись порушенням адекватності фізіологічних реакцій (реакція, що виникає в діяльності прикордонних нарядів, насамперед, під впливом екстремальних чинників) або порушенням адекватності психологічних і поведінкових реакцій (характерно для інформаційно-семантичних екстремальних факторів оперативно-службової діяльності). Проте, найбільш частим у діяльності прикордонних нарядів є змішаний тип реакцій, коли первинна зміна фізіологічних функцій є приводом до динаміки поведінкових реакцій або, навпаки, зміни психологічних характеристик призводять до появи фізіологічних зсувів.

Проведені дослідження та досвід оперативно-службової діяльності показали, що під час несення прикордонної служби частіше за все зустрічаються такі види екстремальних чинників: реальна або можлива загроза життю і здоров'ю, фізичні, психологічні перевантаження; дефіцит необхідної інформації для прийняття рішення; невизначеність ситуації; динамічна зміна обстановки; конфлікти; погрози; кризи; стреси; дефіцит часу; очікування; різкий перехід від монотонної діяльності до динамічної; суттєво завищені вимоги до суб'єкта діяльності; високі психоенергетичні затрати; неадекватний стиль управління вищого керівництва; неадекватна поведінка і ставлення колег. Більшість з відзначених чинників діють спільно та взаємопов'язано.

Висока інтенсивність і повторюваність впливу екстремальних чинників на прикордонні наряди, рівень яких відповідає характеристиці екстремальних умов, пояснюється особливостями професійної діяльності прикордонників, адже вони постійно

перебувають під тиском чинника ризику, змушені виконувати завдання в умовах недостатньої, невизначеної інформації, дефіциту часу та високої відповідальності за результати праці. Крім цього, на них здійснюють несприятливий вплив фізіологічні, біохімічні, соціально-психологічні та інші чинники, які стимулюють виникнення різних негативних психічних станів.

Дослідження впливу екстремальних чинників на діяльність прикордонних нарядів дозволяє визначити, що *екстремальні умови несення прикордонної служби* – це умови, які виникли під час виконання оперативно-службових завдань з охорони державного кордону, суб'єктивно та об'єктивно сприйняті прикордонником як важкі, небезпечні, незвичні, несподівані; викликають зміни психічного стану і вимагають максимальної мобілізації ресурсів організму, вимагають негайних, рішучих, адекватних дій.

Причин, що зумовлюють можливість успішної діяльності в екстремальних умовах, так само багато, як і чинників, що заважають її здійсненню. До причин, що обумовлюють можливість успішної діяльності людини в екстремальних умовах, насамперед, слід віднести особливості її особистості.

Не менше значення для успішної діяльності в особливих чи екстремальних умовах має ступінь психологічної готовності людини до роботи в подібних умовах. Процес підготовки людини до виконання певної діяльності в незвичних умовах передбачає знання того, як і до чого готувати. Ця задача вимагає організації і проведення цілого комплексу науково обґрунтованих медичних, психологічних і соціально-психологічних заходів.

Висновки. Сутність екстремальних умов несення прикордонної служби полягає в тому, що вони виникають під час виконання оперативно-службових завдань з охорони державного кордону, суб'єктивно та об'єктивно сприймаються прикордонниками як важкі, небезпечні, незвичні, несподівані; викликають зміни психічного стану і вимагають максимальної мобілізації ресурсів організму, вимагають негайних, рішучих, адекватних дій. Вони створюються різноманітними чинниками, зумовленими конкретними особливостями зовнішнього середовища, характером оперативно-службових завдань, властивістю інформації, що надходить до прикордонника та ін. Кожен із чинників здійснює свій специфічний вплив на діяльність та поведінку правоохоронця.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є розробка програми психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах несення служби,

а також обґрунтування та впровадження ефективних заходів психологічної підготовки в підрозділах охорони кордону.

Список використаних джерел

1. Бодров В. А. Информационный стресс / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2000. – 352 с.
2. Гайченко В. А. Основи безпеки життєдіяльності людини: Навчальний посібник / В. А. Гайченко, Г. М. Коваль – К.: МАУП, 2002. – С. 232: іл., С. 225 – 226.
3. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. – Минск : Изд-во «Университетское», 1985. – 206 с.
4. Екстремальна психологія : [підручник / Євсюков О. П., Куфлієвський А. С, Лебедев Д. В. та ін.]; за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. – Х. : УЦЗУ, 2007. – 502 с.
5. Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України, затверджена наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.12.2009 № 1040.
6. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса / Л. А. Китаев-Смык. – М. : Наука, 1983. – 536 с.
7. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності у звичайних та екстремальних умовах : навч. посібник / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
8. Кусайкіна Н. Д. Сучасний тлумачний словник української мови: [Електронний ресурс] / Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник. – Режим доступу: <http://metodportal.net/node/1045>.
9. Лебедев В. И. Личность в экстремальных условиях / В. И. Лебедев – М., Политиздат, 1989. – 228 с.
10. Лефретов В. О. Психологические детерминанты гибели и ранений работников органов внутренних дел : монография / В. О. Лефретов, О. В. Тимченко. – Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. – С. 324
11. Ломов Б. Ф. Человек и техника: Очерки инженерной психологии / Б. Ф. Ломов. – М.: Сов. радио, 1966. – 464 с.
12. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации / И. Г. Малкина-Пых – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.
13. Марищук В. Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса / В. Л. Марищук, В. И. Евдокимов. – СПб.: Сентябрь, 2001. – 260 с.

14. Медведев И. М. Организация профессионально-прикладной физической подготовки в учебных заведениях МВД России: автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / И. М. Медведев – Волгоград, 1999. – 20 с.
15. Небылицын В. Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий / В. Д. Небылицын. – М. : Наука, 1976. – 336 с.
16. Психология экстремальных ситуаций: Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1999. – 480 с.
17. Смирнов Б. А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б. А. Смирнов, Е. В. Долгополова. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 292 с.
18. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика / А. М. Столяренко. – М.: Юнити-Дана, 2002. – 607 с.
19. Томчук М. І. Психологічна готовність особистості до правоохоронної діяльності : монографія / М. І. Томчук. – Хмельницький : Евріка, 2003. – 154 с.

The article is devoted to the theoretical analysis of the approaches in the psychological literature concerning the determination and characteristics of the extreme environment and activity conditions. The necessity of the professional extension of the border guard staff that is psychological preparedness to the extreme conditions of the border guard service performance is based. The psychological essence of the extreme conditions that is based on destruction of the habitual relationship patterns, transformation the motivation of the professional activity and standards, which are usually managed by person, is determined. It is mentioned that the concept of “the extreme conditions” except the situation also includes activity aspect that discriminates “extreme conditions” from “extreme situations” that have neutral meaning relatively to the activity meaning. On the basic of the scientific sources analysis and the operative-investigative activity of the border guard mobiles experience the essence and contents of the “extreme conditions of the border guard service performance” is refined. The most dangerous extreme situations during the border guard on duty service are designated. According to the specifics of tasks and duties of each of the border guard mobile the main extreme situations that mostly occur during the state border guard protection discharge are emphasized. The peculiarities of the border guard on duty activities in the extreme conditions and factors, that cause the extreme border guard professional activity. It is stated that results of the border guard mobiles activity in the extreme conditions mostly depends on the level of their psychological training.

Keywords: extreme conditions, border guard service, professional activity, extreme situations.

Отримано: 9.01.2013 р.